

Viite: Sivistysvaliokunta torstai 27.11.2025 klo 12.00 / HE 169/2025 vp / Asiantuntijapyyntö
Asia: HE 169/2025 vp Hallituksen esitys eduskunnalle arkistointilaiksi ja laiksi julkisen hallinnon tiedonhallinnasta annetun lain muuttamisesta

Tutkimuslaitosten yhteenliittymä Tulanetin kirjallinen asiantuntijalausunto

Tulanet kiittää mahdollisuudesta lausua hallituksen esityksestä arkistointilaiksi.

Tulanet on 11 valtion tutkimuslaitoksen yhteistyöelin, jonka jäseniä ovat Geologian tutkimuskeskus, Ilmatieteen laitos, Luonnonvarakeskus, Maanmittauslaitos, Ruokavirasto, Suomen ympäristökeskus, Teknologian tutkimuskeskus VTT Oy, Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, Työterveyslaitos, Valtion taloudellinen tutkimuskeskus sekä Ulkopoliittinen instituutti.

Tutkimuslaitokset ovat julkisuuslain 4 §:n 1 momentin tarkoittamia viranomaisia, joita arkistointilaki velvoittaa (pois lukien VTT). Tutkimuslaitoksilla on monenlaista tutkimus-, asiantuntija-, palvelu- ja viranomaistoimintaa, joissa syntyy erityyppisiä asiakirjoja ja tietoaaineistoja. Tutkimuslaitosten erityispiirre on asiantuntija- ja palvelutoimintaan liittyvät laajat havaintoaineistot, pitkät aikasarjat ja rekisteriaineistot.

Tässä lausunnossa käsittelemme erityisesti lain toimeenpanoon liittyviä seikkoja.

Arkistointilain uudistus on tarpeellinen

Tulanet pitää arkistointilain uudistusta tarpeellisena, katsoo lakiehdotuksen kehittyneen hyvään suuntaan ja toivoo, että pitkään valmisteltu laki voidaan hyväksyä. Laki yhteensovittaa arkistointia muun julkishallinnon tiedonhallinnan ja tietosuojan sääntelyn kanssa. Keskeisten määritelmien yhteensovittaminen julkisuuslain ja tiedonhallintolain kanssa on tärkeä parannus nykytilaan.

Asiakirjojen ja tietoaaineistojen kokoaminen yhteen paikkaan, niiden saavutettavuuden lisääminen ja avoimuus tukevat kansallisia TKI-tavoitteita. Ne edistävät yhteistyömahdollisuuksia eri toimijoiden välillä ja tietoaaineistojen hyödyntämistä yritysten liiketoiminnassa sekä erilaisiin tarkoituksiin yhteiskunnassa.

Lakiesityksen pyrkimys edistää tutkimuksen mahdollisuuksia on hyvä, mutta onnistunut toteutus vaatii selkeää ohjeistusta, riittäviä resursseja, tietoturvan ja tietosuojan varmistamista sekä palvelutason kehittämistä sekä Kansallisarkistossa että tutkimusorganisaatioissa mukaan lukien tutkimuslaitokset.

Arkistoitavien tietoaaineistojen ja asiakirjojen arvonmääritys vaatii lakiin kirjatusta kriteereistä huolimatta tapauskohtaista arviointia, substanssiosaamista ja kykyä arvioida

henkilötietojen säilyttämisen arvoa osana aineistoa. Yhteistyö tutkimuslaitosten ja Kansallisarkiston kesken on tärkeää.

Kansallisarkistolle tulee paljon vastuita ja velvollisuuksia. On tärkeää varmistaa sen resurssit mahdollistamaan aineistojen saatavuus, käytettävyys ja tietosuoja.

Digitaalisten aineistojen pitkäaikaissäilytys ja arkistointi on toteutettava aineistojen luovuttajien ja käyttäjien tarpeet huomioiden

Tutkimuksessa ja tutkimuslaitosten lakisääteisissä palveluissa syntyy hyvin erityyppisiä aineistoja, ja niiden säilytys- ja arkistointitarpeet vaihtelevat. On tärkeää, että laki ei aseta tutkimusorganisaatioille kohtuuttomia uusia velvoitteita, mutta mahdollistaa aineistojen siirron kansalliseen palveluun haluttaessa. Tutkimusaineistoja ja niihin rinnastettavia aineistoja voidaan pitkäaikaissäilyttää myös CSC:n Fairdata-PAS-palvelussa. On tärkeää, että tutkimuslaitokset voivat valita kullekin aineistolle sille parhaiten sopivan säilytyspaikan.

Koska arkistointi ei ole tutkimuslaitosten ydintoimintaa, voi keskitetty ratkaisu olla kustannustehokas. Sen toteutus edellyttää kuitenkin monien käytännön kysymysten huomiointia, kuten aineistoihin kohdistuvien muiden velvoitteiden yhteensovittaminen arkistointilain sääntelyn kanssa.

Tarkka vaihejako säilytys-arkistointivaiheisiin ei ole mahdollista kaikkien tietoaineistojen osalta. Tietoaineistoja käytetään tutkimuksen ohella erilaisiin tarkoituksiin pitkiä aikoja, niitä voidaan täydentää tai tieto saattaa laaduntarkistuksen takia muuttua pitkänkin ajan kuluttua. Niihin saattaa liittyä myös kansainvälisiä velvoitteita ja sopimuksia havaintojen jakamiseen ja toimittamiseen erilaisiin kv-yhteisön tietovarastoihin.

Kansallisarkiston tulee voida varmistaa arkistoitujen aineistojen avoimuus ja saatavuus. Tämä edellyttää, että arkistointipalvelut mahdollistavat tehokkaat hakumenetelmät, metatietojen rikastamisen ja aineistojen käytettävyyden tutkimuksessa. Palvelutason puutteet voivat muodostua käytännön tason esteeksi aineistojen siirrolle ja tutkimuskäytölle, joten kehittämistä tarvitaan erityisesti sähköisten palveluiden osalta. Tutkimuslaitosten kokemusten perusteella Kansallisarkiston kyvykkyys esimerkiksi tietokantadatan, rekisteriaineistojen ja paikkatietoaaineistojen vastaanottamisessa, arkistoinnissa ja aineistojen hakumahdollisuuksien tarjoamisessa ei tällä hetkellä ole riittävä.

Lakiluonnoksen 18§ mukaan Kansallisarkisto voisi periä asiakirjan sähköpostitse antamisesta maksuja. Tämä aineiston luovuttamisen maksullisuus ei saa laajentua niin, että Kansallisarkisto perisi maksuja aineistoja luovuttavalta viranomaiselta tämän pyytäessä aineistoa uudestaan tutkimuskäyttöön.

Analogisten aineistojen digitoinnin kustannuksiin on varattava riittävät resurssit

Tutkimuslaitoksilla on edelleen suuria määriä analogisessa muodossa olevia vanhoja aineistoja, jotka tulee muuttaa sähköiseen muotoon arkistointia varten. Lakiluonnoksen mukaan digitoinnista ja sen kustannuksista vastaa siirtävä viranomainen. Monimuotoisen analogisen aineiston digitointi on teknisesti haastavaa, ja siitä aiheutuvat kulut voivat olla tutkimuslaitoksille jopa miljoonien eurojen luokkaa. Lakiehdotuksesta puuttuu arvio analogisten aineistojen digitoinnin kustannusvaikutuksista.

Viranomaisten resurssit toteuttaa analogisten aineistojen digitointi on varmistettava. Tutkimuslaitosten itse toteuttaman digitoinnin kustannukset pitäisi pystyä kattamaan toimintamäärärahoilla, joita tutkimuslaitoksilta tullaan leikkaamaan pysyvästi yhteensä noin 50 miljoonaa euroa hallituksen säästö- ja sopeutustoimien seurauksena vuoteen 2027 mennessä. Aineistojen digitointiä on vaikea edistää vallitsevassa taloudellisessa tilanteessa.

Valtionhallinnon massadigitointihankkeessa oli tarkoitus digitoida viranomaisten arkistoitavia paperiasiakirjoja massadigitoinnin tiekartan mukaisesti. Tiekartan toteuttaminen on kuitenkin keskeytynyt. Massadigitointi ei myöskään sovellu teknistä osaamista vaativien haastavien aineistojen digitointiin.

Kansallisarkiston arkistointipalvelun ja CSC:n Fairdata-PAS:n roolit tulisi selkeyttää

Tutkimuslaitosten tutkimuksessa ja lakisääteisissä palveluissa syntyviä tietoaaineistoja voidaan siirtää Kansallisarkiston lisäksi pitkäaikaissäilytykseen CSC:n Fairdata-PAS-palveluun. CSC tarjoaa pitkäaikaissäilyvyyden ja -saatavuuden palvelun myös Kansallisarkistolle. Näiden kahden saman ministeriön ohjauksessa toimivan organisaation tarjoamien palveluiden suhdetta toisiinsa olisi tarpeen selkeyttää.

Helsingissä 26.11.2025

Tutkimuslaitosten yhteenliittymä Tulanet

Petteri Taalas, puheenjohtaja

Sanna Marttinen, toiminnanjohtaja